

ТАДЕУШ РУЖЕВИЧ

Тадеуш Ружевич (нар. 1921) — поет, драматург, прозаїк, есеїст. Автор збірок оповідань: «Опало листя з дерев» (1955), «Перерваний іспит» (1960), «Екскурсія до музею» (1966), «Смерть у старих декораціях» (1970), численних поетичних книжок.

В А З А

— Ми — одне ціле. Моя рука — це твоя рука, моє око — твоє око. Ти відчуваєш це? Я починаю вірити: чоловік і жінка — то щось єдине.

— Ми нічого не знаємо одне про одного.

— Я розказав тобі все. Життя не таке вже й багате на незвичайні події. Про війну розповідати не буду. Це справді не цікаво.

— Про себе, тільки про себе.

— Про себе? Добре, розкажу тобі найстрашніше. Більше ніколи в своєму житті я не відчував такого страху, такої спокуси і такої тривоги. Досі пам'ятаю все до найменших подробиць.

Мені минуло тоді вісім років. Вдома у нас було мало гарних речей. На столі у кімнаті стояла гарматна гільза. Це була єдина чудова річ. Протягом багатьох років.

— Гільза?

— Ми називали її гільзою. Вона була мідна і завжди начищена до блиску. Внизу мала круглий капсуль із заглибиною від удару. Снаряд вибухнув ще за першої світової війни. Під час другої вже не робили гільз із кольорових металів. Раніше країни могли собі дозволити таку розкіш, зрештою, тоді ще не винайшли дешевого сплаву, який міг би замінити латунь. Я завжди плував латунь із міддю. Монети ми називаємо «мідяками», хоч насправді вони зроблені з латуні чи бронзи.

Взимку в гільзі стояли квіти з цигаркового паперу. Після війни було важко. В хаті — нестатки. Мабуть, минуло років десять, поки мама купила чимале овальне дзеркало. А доти ми користувалися невеличким квадратним люстерком. Воно висіло в кухні. У кімнату ніколи не заглядало сонце. Там завжди було напівтемно. Вже не пригадую тих дерев — перед вікнами росли дерева.

Увечері мати, бувало, штопала панчохи й шкарпетки. Інколи, дуже рідко, батько сідав почитати газету. На столі світилася газова лам-

па. Біля стола було видно, а по закутках стояли сутінки. На стінах ворушилися тіні. Величезні руки, голови...

Одного дня відчиняю двері й бачу на столі вазу, схожу на велике яйце. Гільзи не помітив, мабуть, її вже не було. Я підійшов до столу і вступив очі у вазу. Вона була біла, сповнена світлом і майже прозора. А черевце мала товсте, блискуче. Я простяг до неї руки, та, почувши материні кроки, одсмикнув. Усміхаючись, мати спитала: «Тепер у нас гарно, правда? Тільки не займай її, не торкайся: це ваза з порцеляни. Дуже дорога. Певно, батько буде гніватися, що я купила її. Але тепер в кімнаті краще». — «А що в ній буде? Квіти?» — питаю. — «Ні, — сказала мати, — вона не для квітів». — «А для чого?» — «Ні для чого. Вона сама по собі гарна. Має таку чудову форму, що вже сама є прикрасою. Тільки дуже прошу тебе, не займай!» — сказала мати і вийшла. А я стояв і дивився на порцелянову вазу. Це була перша гарна річ у нашій хаті. Вона ні для чого не була потрібна і мала свою, відмінну від інших речей, форму. Звичайно, в нас були стільці, столи, горщики, тарілки, ложки, відра, люстро, годинник, праска, м'ясорубка... Але всі ці речі мали певне призначення. Навіть гільза була колись артилерійським снарядом. А ця прекрасна ваза з порцеляни не знадобиться ні для чого і ніколи не була чимсь іншим. Власне, не була вона й вазою, бо в неї не можна було налити води чи поставити квіти. Вона сама була чудова, без квітів. І з'явилася в нашій хаті якось несподівано. Мати ніколи не казала, що має намір купити вазу. Про люстро чи про новий стіл говорилося місяцями, мовляв, треба купити, але нема грошей. А ваза з'явилася, немов яйце, підкинуте якимось невідомим птахом... У нашій хаті все було квадратне, прямокутне, гранчасте.

Якось я залишився вдома сам. Стояв біля стола й дивився на вазу. Потім простяг руку і доторкнувся до неї пальцями: холодна. А в кімнаті було тепло. Найкраще пригадую світло і вазу. Світло в кімнаті було таке, як у густій кроні великого дерева. Вологе, наче в колодязі, зеленкувате й плинне: здавалося, що по стінах стікає вода. В центрі цього світла стояла ваза. Я легенько торкнувся її пальцями. Ніжно погладив холодну поверхню. Поклав на неї долоню і відчув опуклість. Коли я потримав так руку довше, то відчув, що поверхня вази нагрівається. Вона стала теплою. Я одірвав руку від вази й пішов у кухню, де під столом у коробці були заховані мої олов'яні солдатиків. Почав шикувати їх у шеренги, але мене це чомусь не тішило. Я вкинув своє військо у коробку і повернувся до кімнати. Припав вухом до вази і легенько постукав. Потім ще раз. Я вже не був сам у кімнаті. Раніше бував сам, а тепер — з вазою, чужою в нашій хаті. Вона прикрашала кімнату, але ні для чого не була потрібна. Всі речі, шмаття, образи були зв'язані між собою і з нами невидимими нитками. Наче жилами, по яких тече кров. А ваза була сама по собі. Відірвана від усього.

Чи справді була вона чудова? Тепер не знаю. Але й тоді не здавалася мені гарною. Вона була для мене таємничою й чужою. Чимось не з нашої хати. І викликала в мене почуття, подібне до того, яке відчуває дикун, поклоняючись ідолові — чудовій фігурці, що впала з неба. Але, мабуть, ваза і справді була гарна, бо я пригадую обличчя матері, коли вона говорила: «Яка чудова ваза, правда?» А в розмові з батьком того самого дня мати сказала: «Краща, ніж найпрекрасніші меблі».

Минуло кілька тижнів. Настала зима. У залізній трубі з ранку до ночі горів торф. Калюжі вкрилися льодяними шибками. У ці шибки ми гатили каменюками або підкованим закаблуком. Лід тріскався, і на його поверхні наче розсипалося біле волосся. Під нашими копитами він хрустко ламався. Кільця води розходилися під шибкою, як у скляній трубі ватерпаса. Яюсь у мене заболіло горло, і я не пішов до школи. Я лежав у ліжку і читав «Муху» — таке гумористичне видання, що друкувалося на рожевому папері. Не на рожевому, але наче з рожевим відтінком. Я гортав «Муху», та «очима своєї душі» бачив вазу. Вона стояла на столі — чужа й досконала. Хоч удома не було нікого, я підходив до неї навшпиньки, обережно, помаленьку. Врешті підкрався до вази, що стояла у тиші, як у ваті, й смикнув за скатертину — ваза здригнулася. Тоді я потяг сильніше. Вона загойдалася й перекинулася. На столі лежали газети. Вона трохи покотилася й зупинилася на краю стола. Всередині блиснуло голубе світло. Я вже знав, що буде далі. Дуже боявся, навіть почав молитися. Але щось мене спокушало, і я знову потяг скатертину. Я не хотів цього. І міг ще в останню мить схопити вазу, бо вона покрутилася на місці і яюсь дуже повільно впала на підлогу. Вона справді падала повільно, і я міг її схопити. Але «чорт» притримав мої руки.

Тепер я також сміюся. Це тільки тоді, один раз, «чорт» спокусив мене. Потім я вже завжди «грішив» сам.

Переклала Ганна ЗАЄЦЬ